

---

antológiák, lehetőségek

GARAI LÁSZLÓ

[*Körkép*, 72, Magvető Könyvkiadó, Bp., 1972.

Ahol a sziget kezdődik (Fiatal prózairók antológiája), Magvető Könyvkiadó, Bp., 1971.

Írószemmel 1971, Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1972.

Szép versek 71, Szépirodalmi Könyvkiadó, Bp., 1972.]

A választás véletlenszerűen esett a fenti könyvekre, legalább tucatnyi másiktól lehetne szinte ugyanezt elmondani. A tárgykör, mely összehozta őket, lassan már Közép-Európa és a magyarság genotípusában állandósuló, öröklődő problémává válik. Megszokottá vált már számunkra, hogy a közép-európai népek huszadik századi nagy önteremtő indulata, egyiknél-másiknál a nemzeté válás utólagos folyamata nem egy esetben negatívan hat vissza egymáshoz viszonyulásukra. Az angol, német és francia kultúrfőlény mintájára a közép-európai viszonyok közt sajátosan állandósuló, a végleges nemzeti kiteljesedés vágyából eredő önközpontúság bénítólag hat környezetükhöz kapcsolódó szálaikra, irodalmi egymásra figyelésük csupán a folyóiratok fordításanyagára, a kiadók néhány kiadványára korlátozódik. Az európaivá válás, az európai irodalomba való bekapcsolódás illúziójának búvkörébe érve szem elől tévesztik, hogy a kis térfogatú nemzeti kultúrák mozgásterében maradó szellemiség zártságának felszámolása az egyetlen járható, európaiságra vezető út, nem pedig az, ha az európaiság reményében különválnak környezetüktől, betartva egyféle elidegenedés tisztos távolságát egymás között, külön-külön nagyon is összpontosítva a nagy népek kultúrájára, abban az illúzióban élve, hogy már ezzel be is fogadta őket egy magasabb szintű közeg, holott nagyon is egyoldalú, egyirányú ez a „kapcsolat”. A folyóiratokban, a kiadóknál időnként vagy rendszeresen megjelenő „szisztematikus” fordításiirodalom — bármennyire meghaladja minőségileg és mennyiségileg az eddigieket — még nem bizonyította e népek intenzív szellemi együttélésének, mert ez csak azt mutatja, hogy

közvetlen környezetükhöz, közép-európai önmagukhoz olyan laza tetszőlegességgel viszonyulnak, mint a svéd, dán, török, holland, amerikai stb. irodalmakhoz. A jelenlegi állapotok — igen, állapotok, mert folyamatokról ezen a téren még alig lehet szó — egymás kultúrája megismerésén, a fordítások hatósugarán túli kölcsönhatásokat, közös akciókat igényelnek, alkotócsoportok, irányzatok, szellemi áramlatok nem látszólagos eredményességű összekapcsolódását teszik szükségessé. A lehetőségekhez mérten talán sohasem voltak annyira elszigetelődve egymástól ezek a népek, mint most, a „nemzetköziség” fráziszuhatagának korában. A nemzeti állam, az autentikus és autochton nemzeti irodalom, művészet, hagyományok, nemzeti történelem és határok igézetében jelentéktelenné zsugorodnak össze előttük az ugyancsak parányi és azonos közegű szomszédos kultúrák. Pedig többszörösen egymásra utaltak néhány vagy tízhúszmillió lélekszámuk, pár száz kilométeres távolságaik, infantilis, kis kapacitású, ideális esetben egyoldalúságukból miniatúr vegyeskereskedésekké fejlesztett gazdaságuk és az európai fejlődés után mind divatosabban kullogó kultúrájuk révén. Csupán illusztratív jellegűeknek is felfoghatjuk az alábbi kérdéseket: Hány szlovák, román, szerb, osztrák stb. író tagja magyar újságok, folyóiratok, kiadók szerkesztőségének? Hány magyar író tevékenykedik nem magyar irodalmi közegben? Milyen közvetlen (alkotói jellegű és szellemi) kapcsolatban vannak egymással tájegységünk különböző nemzetiségű írói, alkotó csoportjai? Az alacsony feszültségű, gyér és bizonytalan hálózatfoszlányokból tevődő közép-európai irodalmak kapcsolatai nem lehetnek alkalmiak és tapogatózó jellegűek, fel kell erősíteni a meglévő spontán áramköröket, s lehetővé tenni egy új, sokkalta magasabb feszültségű hálózatrendszer kiépülését. Létrejöttét lehetetlen nagy, egyszer és mindenkorra mindent helyreállító tettekhez fűzni, mert lépésről lépésre haladva, megszámlálhatatlan és semmi esetre sem elhanyagolható parciális tett, látszatra jelentéktelen lehetőség — az irodalmi élet valamennyi területének, mint a most tárgyalt antológiáknak, közeledést előmozdító jellemvonásai — is hozzájárulhatnak megvalósulásához.

A nagyközönség számára kiadott novellaantológia legújabb kötete, a *Körkép 72* (és a *Szép versek 71* is), mint eddigi kötetei, huszonöt mai magyar elbeszélő írását tartalmazza, prezentálva a magyar irodalom évi novellatermését. A tájékoztatás, népszerűsítés és egy rövid periódus „zár számadásának” igényével készült, s huszonöt mai magyar elbeszélő gyűjteményes köteteként jut el az olvasóhoz, holott csak magyarországi magyar elbeszélők novelláit foglalja magába. A könyv a magyarországi magyar irodalom novelláival képviseli az egész magyar irodalmat, az összmagyar irodalom valamennyi irodalmát, figyelmen kívül hagyva a Magyarország határain kívül élő magyar elbeszélőket, pontosabban szólva a nemzetiségi magyar irodalmakat. Ideje volna mielőbb felszámolni a múlt — magyar nemzetiségekről szándékosan tudomást nem vevő — politikájától terhes irodalomszemlélet kényelmesen vegetáló foszlányait, mert egy felparcellázott, részenként egymástól eltávolodott, elidegenedett nemzeti kultúra még a kis népek kultúráinak kölcsönös elszigeteltségétől is hátrányosabb.

Az *Ahol a sziget kezdődik* című antológia a fiatal prózaírók egybegyűjtésekor ugyancsak a magyarországi magyar irodalomra korlátozódik, pedig nincs sajátosan magyarországi magyar irodalmi funkciója. Célja az

indulók bemutatása, tehát miért ne kaphatnának egy ilyen antológiában helyet a nemzetiségi magyar irodalmak fiatal írói is, annál inkább, mert szórványos jelentkezésüknél fogva helyi irodalmukban antologikus megjelenésre aligha számíthatnak. Viszont az antológia tanúsága szerint a magyarországi magyar irodalom sem bővelkedik határozottan minőséginek nevezhető szinten induló prózaírókban, a *Naponta más* lagymatagságához, „sokarcúságához” képest ez az összeállítás az antologiaszerkesztés szegénységi bizonyítványa, s azontúl féltucatnyi szerzőjével, a novellák színvonaltalanságával a mesterkéeltség benyomását kelti.

Valamivel jelentősebb, kétségkívül színvonalasabb és határozottabb az *Írószemmel 1971* címmel megjelentetett valóságfeltáró írások, szociográfiai, szociográfikus riportok gyűjteménye. A Magyarország felszabadulásának huszonötödik évfordulójára megjelent, az eltelt negyedszázad folyóirat- és újságanyagából válogatott, ugyanilyen jellegű antológia folytatásaként adják ki évenkénti időközökben, mert: „Nyilvánvaló: ha egy-egy ilyen kötet összeállításával nem várunk mindig negyed századig, akkor összegyűjtve és kiválogatva sokkal maibb és frissebb, közelebb lehet az, amit a magyar valóság tükrözése igényével a riport és az irodalmi szociográfia műfajában alkotnak a magyar írók.” (*Írószemmel 1970*, Bevezető, írta Nemes György, 6. old.). Lassan már sablonossá válik a parciális, beszűkült nemzettudat állandó megvételzése, de kénytelenek vagyunk ellene ismételten fellépni, mert a magyarországi magyar valóság semmiképpen sem azonos a magyar valósággal (annak egészével), a magyarországi magyarság csak része a magyar nemzetnek, s ezt az antológia-szerkesztők és egyéb szerkesztői fotelekben időző irodalmi értelmiségi is tudomásul vehetnék. Nemzeti tudatunk magyarországivá, erdélyivé stb. lokalizálása ma már olyan méreteket öltött, hogy értelmiségi rétegünknek is csak sejtései vannak a magyarság egészéről, s azt kell mondanunk, szomszédaink kultúrájáról is. A környező népek megismerésére irányuló törekvések eredményességének alapvető kritériuma a valódi méretű nemzeti önismeret. Az, hogy több államban élünk, megnehezíti önismeretünket, viszont megkönnyíti közép-európai méretekből való gondolkodásunkat. Nemzetiségeink egymáshoz és a magyarországi magyarsághoz való viszonyát nagymértékben befolyásolja államaik változó politikai helyzete. A napjainkban felerősödő gazdasági kapcsolatok elengedhetetlenül magukkal vonják a kulturális kapcsolatok magasabb szintű kölcsönösségét, a határok közé zárt, körbeforgásra kényszerülő szellemiség kirajzását. Más népekhez viszonyítva nagy előnyünk, hogy anyanyelvünkön, nemzetünk egy-egy részének közvetítésével szerezhetünk tudomást Csehszlovákia, Magyarország, Románia, Jugoszlávia stb. társadalmi életéről. Az említett államok magyarságának, azaz csehszlovákiai, romániai, magyarországi, jugoszláviai önmaguk megismerésével jóformán fél Közép-Európa kulturális gazdasági, politikai életét asszimilálnánk tudati fokon. Az összmagyar szociográfiai antológia lehetőségén túl a szerkesztő közép-európaivá is tágíthatta volna a kiadvány szféráját, ha az itt élő népek évi szociográfia-irodalmának legjava arányos elosztásban kap benne helyet. Egy ilyen, társadalmak egész komplexumát átfogó könyv már nemcsak a magyar olvasó érdeklődésére számíthat, s nem is csupán magyar, hanem több nyelvű kiadást érdemel. Magyar, román, szlovák, lengyel, osztrák stb. kiadók közös vállalkozásaként juthatna el egy tízszerte nagyobb olvasótáborhoz. Nem lenne kivi-

hetetlen elképzelés ez a *Körkép*, a *Szép versek* és a fiatal prózairók antológiája esetében sem, mert igényesebbé válhatnának, a fiatalok antológiája pedig a maga módján könnyíthetné a friss szépirodalmi áramlatok kicserélődését.

A közép-európaiság „eszméje” nem egy zárt társadalmi, politikai, gazdasági egység létrehozásának illuzionista hangoztatása, hanem a kulturális élet, a társadalmi gyakorlat igényelte szükségszerű egymásrautaltság felismerésének a kapcsolatok, viszonyok normalizálódásának sürgetése. Most, amikor a tudás átfogóbbá, a világ felé mind nyitottabbá válik, és az eddig egyedi nemzeti fejlődés egyre elképzelhetlenebb az emberiség összfejlődésének figyelembevétele nélkül, fokozott mértékben válik gátló tényezővé a tágabb kultúrközösséggel szemben saját fejlődésük autochtonitását bizonygató kis nemzeti közösségek (részleges) zártsága. Természetesen, legkevésbé az antológiákra, de mindenesetre rájuk is hárul valami ebből a feladatból, hiszen tudatosító funkciójuk elenyésző a napi- és hetilapok, folyóiratok, egyéb kiadványok tengeréhez képest. Ideje volna minden területen gyakorlati lépésekre szálni magunkat, és nem kenet- és hangulatteljes fejtegetésekben ismételtetni, hogy nem tudjuk felvenni a kapcsolatokat más nyelvű, más nemzetiségű kultúrközösségekkel. Nem kell a közeledés minden mozzanatánál ünnepelni, elidőzni; protokollárisan megállapítani, hogy a két, három stb. nép kapcsolata nagymértékben hozzájárult az európai béke, a népek közötti barátság megteremtéséhez, hanem a közös akciók egész sorát indítani el, természetessé téve ezáltal egy még kialakulatlan szellemiség térfoglalását.